

Inność a Tożsamość: Estetyka mężczyzn w obliczu toksycznej męskości¹

Adrian Mróz

Biogram: Polsko-amerykański doktorant w zakładzie estetyki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Zajmuje się estetyką behawioralną, nową filozofią francuską, zwłaszcza filozofią Bernarda Stieglera, filozofią muzyki, *gender* i filozofią techniki. Absolwent akademii muzycznej im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu. Jest także redaktorem czasopisma *The Polish Journal of Aesthetics*. Gra na gitarze i saksofonie w zespole SmoGGG w Krakowie.

Abstract.

Otherness and Identity: The Aesthetics of Men Faced with Toxic Masculinity

The dynamism between otherness and differences with identity and equivalence provides key ideas for analyzing the process of gender individuation by artistic works. In this article I discuss the problem of artistic and aesthetic reactions to homogeneous cultural patterns of masculinity, which is characterized by the concept of "toxic masculinity" in pop-cultural, sociological, psychological and gender studies discourses. One common theme is that "toxic masculinity" encompasses harmful standards that generate antagonisms and diminish multi-figure masculinity to a singular "socially acceptable" level at the expense of children, women and men - and thus society as a whole. The artist's task is to reveal this noxiousness, and to highlight the value of the coexistence of a variety of forms of masculinity in terms of its diversity, thereby helping to mitigate the consequences of disruptive gender relations. **Keywords:** gender, toxic masculinity, otherness, behavioral aesthetics, philosophy of art.

Abstrakt:

Dynamiczność między innością, odrębnością a identycznością, tożsamością, dostarcza kluczowych idei dla analizy procesu indywiduacji płci w pracach artystów. W artykule poruszam problem artystycznej i estetycznej reakcji na homogeniczne kulturowe wzorce męskości, określone pojęciem „toksyczna męskość” w dyskursach pop-kulturowych, socjologicznych, psychologicznych i *gender studies*. Wspólny motyw opiera się na tym, że „toksyczna męskość” składa się ze szkodliwych wzorców, które rodzą antagonizmy i redukują wielopostaciowe męskości do jednej „społecznie akceptowanej” podstawy, co odbywa się kosztem dzieci, kobiet i mężczyzn – a więc całego społeczeństwa. Celem artystów jest wykazanie tej szkodliwości i wskazania na wartość współistnienia wielu form męskości w jej różnorodności, co może redukować skutki destruktywnych relacji z płcią kulturową. **Słowa kluczowe:** gender, toksyczna męskość, inność, estetyka behawioralna, filozofia sztuki.

---

¹ Opisane treści zostały pierwotnie zaprezentowane podczas drugiej interdyscyplinarnej konferencji doktorantów i młodych naukowców „Dawny i obecny wizerunek mężczyzny w perspektywie XXI wieku”, która odbyła się 7-8 czerwca 2018 roku w Olsztynie.

1

Rys 1. Jedna z fotografii nawiązujących do reklam, stworzona przez Jacka Dalwego w ramach *The Real Man Catalogue*. „Zachowuj się jak prawdziwy mężczyzna, a nie jak beksa lala”. Grafika sugeruje, że produkt jest rozwiązaniem „potrzeb” lub problemów chłopców, którzy nie mają przyzwolenia społecznego na to, co jest normalne dla każdego dziecka. Można to rozpatrywać na gruncie przemocy symbolicznej. Dzięki marketingowi dowiadujemy się, że można zakupić recepturę [w mojej interpretacji - farmakon], która pozwoli przyspieszyć proces dojrzewania.

Źródło: <https://www.jackdaly.me/the-real-man-catalogue>.

W dyskursie popkulturowym można zauważyć, że pewne zachowania bywają ocenione jako właściwie przynależne do tożsamości płciowej poszczególnego człowieka. Przykład to agresywne zachowanie² niektórych mężczyzn, służące jako emocjonalny stereotyp kulturowy przypisany męskości. Badania empiryczne nie wskazują jednak na różnice uczuciowe między płciami na poziomie biologicznej reakcji (Barrett, 2017, 226-227), (Barrett, 2012). Tymczasem osoby tworzące społeczeństwo ganią kobiety za okazywanie „agresywnych” emocji, gdyż narusza to stereotyp kobiecości, podczas gdy nikogo nie dziwi agresywne zachowanie mężczyzny, bowiem kulturowo uznany „prawdziwy mężczyzna” *powinien* być agresywny według norm kulturowych (żeby był „porządnym facetem”³), a więc zachowuje się zgodnie z kulturowym stereotypem męskości. Takie stereotypowe ujęcie płci przynosi szkodliwe skutki na każdym poziomie populacji: od jednostek do całego społeczeństwa (Blum, Mmari i Moreau, 2017), (Paul, 2017). Ponadto szkody te można zidentyfikować na różnych płaszczyznach życia społecznego i są one mierzalne: stereotypy płciowe przyczyniają się np. do spowolnienia wzrostu gospodarczego i hamują rozwój technologiczny (Boschini, 2003).

Niektóre konsekwencje związane ze stereotypowym zachowaniem mężczyzn ujawniły się dzięki ruchowi #MeToo w mediach społecznościowych w 2017 roku⁴, co nadało rozpędu publicznej debacie wokół „toksycznej męskości” i było później wykorzystane przez firmę Gillette na początku 2019 roku w jej kampanii reklamowej (Gillette, 2019). W reakcji na dyskurs toczący się wokół „toksycznej męskości”, niektórzy - jak np. konserwatywny komentator polityczny Ben Shapiro - uznali, że jest to atak na wszystkich mężczyzn, czyli na męskosc samą w sobie (Shapiro, 2017), co moim zdaniem wynika z problemu prowadzenia tzw. polityki tożsamości. Krytycy głoszą, że osoby potępiające stereotypowe ujęcie męskości w rzeczywistości atakują „naturalne” (czyli „tradycyjne” lub historyczne i kulturowe) wzorce płci, forsując przy okazji „ideologię gender”, czyli atak na mężczyzn i tradycyjną męskosc wymierzony przez feministki i społeczność LGBT⁵. W ujęciu konserwatywnych obrońców męskosc – rozumiana homogenicznie, tj. bez rozróżnienia na jej wielorakie formy – ma się okazać w całości „toksyczna” i w ramach lewicowego programu kulturowe marksiści dążą do tego, żeby każdy mężczyzna stał się zniewieściał, co miałyby być szkodliwe dla funkcjonowania państwa, jako że same fundamenty zachwiano ku upadkowi. To nieporozumienie pokazuje, że statyczne ujęcie płci samo w sobie jest niewłaściwe. Dodatkowo można uznać, że to ogranicza wolność człowieka, który jest ciągle w akcie poszukiwania sensu siebie.

---

² Niektórzy może uważają, że to hormon (testosteron) jest kausalnie odpowiedzialny za wywołanie agresywnych zachowań. W gruncie rzeczy ten hormon nie jest aż tak bardzo istotny. Jest to mylne wyjaśnienie przyczyn zachowań, zwłaszcza agresywnych. Więcej na temat problematyczności agresywnych zachowań można przeczytać u (Sapolsky, 2017), zwłaszcza rozdział pod tytułem „Testosterone’s Bum Rap”.

³ oraz jednocześnie pożądanym.

⁴ Porównanie hasła „toxic masculinity” oraz „#MeToo” w trendach Google od 01.01.2016 do 16.04.2019 r. pobrane z: <https://trends.google.com/trends/explore?date=2017-01-01%202019-04-16&q=toxic%20masculinity,%23MeToo>.

⁵ którzy są przedstawieni jako bezmyślna masa z identycznie określonymi cechami, preferencjami, dewiacyjnymi tożsamościami i tak dalej.

Problem identyfikacji tożsamości z określonymi cechami źródłowo występuje w amerykańskiej polityce tożsamości. To z kolei tworzy bazę problemów związanych z nazewnictwem społeczności LGBT, zwłaszcza w prawie. Zamiast LGBT proponuje się określenie „Orientacja Seksualna i Tożsamość Płciowa” lub anglojęzyczny akronim SOGI - ang. *Sexual Orientation and Gender Identity* (Unitarian Universalists Association, 2019). Natomiast określenie LGBT jest mniej inkluzyjne, o czym świadczy ciągłe, absurdalne rozwijanie akronimu, do tej pory aż do LGBTQIAPK+ (Kay, 2017)⁶. To określenie także jest zrównaniem tożsamości płciowej z określoną orientacją i zachowaniem, co namnaża kolejne stereotypy płciowe, jak zauważył Dennis Altman (Altman, 2018). Według niego pożądanie, zachowanie i tożsamość są odrębnymi od siebie zjawiskami, które nie zawsze pokrywają się ze sobą a w innych sytuacjach krzyżują się w sposób złożony. Można więc zaryzykować stwierdzenie, że problem tożsamości płciowej wraz z jej odrębnościami i odchyleniami jest co najmniej skomplikowany. Altman zauważył, że złożoność i niejednoznaczność dynamicznego i płynnego widma ⁷ gender stanowi częsty motyw wykorzystywany przez sztukę, zwłaszcza literaturę, operę i film. Tym zamierzam się zająć w dalszej części rozważań. Podejmę próbę stworzenia szkicu nowego światopoglądu na temat męskości w sferze estetycznej, przedstawiając jej dynamiczny, efemeryczny i zmienny charakter.

Estetykę rozumiem jak najszerzej i inkluzyjnie, podążając za Bernardem Stieglerem (Stiegler, 2014, 9). Estetyka nie jest dziedziną ujętą tylko jako rodzaj filozofii sztuki, ale raczej filozoficzną refleksją nad ogólną zmysłowością, percepcją i kognicją człowieka. Chodzi o zaangażowanie estetyki jako środka wytworzenia różnych heurystyk umysłu (światopoglądy, stereotypy, itd.) będących fundamentalnymi siłami wpływającymi na podjęte i zaniechane działania człowieka (tak jak to reklama Gillette usiłuje przedstawić). Wówczas estetyka nie jest obszarem czystej subiektywności, rozłączonym od realiów życia i ważnych problemów społecznych czy nawet czysto praktycznych (kwestionuje się ideę sztuki dla sztuki), ale jest dziedziną, która źródłowo zajmuje się kwestią *czudnych* zmysłowości, wrażliwości i uczucia, co wiąże ją z polityką. (Stiegler, 2014, 9). W moich dociekaniach łączę estetykę z behawioryzmem, zwłaszcza z poglądami Tania Bruguera na temat sztuki

---

⁶ Przez krytyków jako: LBTQWERTY+-

⁷ Postanowiłem połączyć angielskie pojęcie *gender fluidity* w połączeniu z *gender spectrum* jako *widmowy zakres gender*. Z jednej strony, widmo to rozkład częstości występowania danego rozpoznawalnego aspektu gender w jednostce w zależności od kultury i subkultury, charakteryzujące płęć w wyniku psychospołecznych procesów indywidualizacji [nie mylić z indywidualizacją, zob.: (Lemmens, 2017)], z drugiej strony, to nieuchwytnie straszidła, zjawy, upiory i zmyry, które grożą złem. Co więcej, można za widmo uważać coś urojonego, zmyślonego i nierealnego. Wydaje mi się, że wszystkie te wielowymiarowe aspekty występują w dyskursie kulturowym na temat płci (pierwsze raczej przez zwolenników społeczności LGBT, a ostatnie przez przeciwników „genderholoty” i „homolobby”). Ponadto, chciałbym nawiązać do widmologii Jacques’a Derridy i aspektu nawiedzania gender oraz napięcia społecznego. [Porównaj z: (Derrida, 2016) oraz (Marzec, 2015)]. Obecne estetyczne wzorce płciowe istnieją w nawiązaniu do przeszłych, tzw. tradycyjnych ról płciowych, a niektórzy członkowie społeczeństwa zaczęli kierować się ku wzorcom, które są obecnie postrzegane jako dawne czy staromodne, jeśli nie „tradycyjne” (nieważne czy rzeczywiście taka tradycja historycznie funkcjonowała, chodzi o mityczną wyobrażoną tradycję gruntująca statyczne i niezmiennie tożsamości płciowe obowiązujące wszystkich ludzi w każdej epoce). W tym sensie, widmo tradycyjnych ról płciowych (ani byt, ani nie-byt) krąży nad gender, feminizmem i ruchami LGBT. Dostrzec można to chociaż wśród osób w obozach konserwatywnych, walczących przeciwko „ideologii gender”, „chłopakom w rurkach”, czy „feminazistkom”.

i zachowania. Wówczas sztuka dysponuje potencjałem *patologicznym*⁸, co znaczy, że wytwór sztuki przeddefiniowuję jako system uczenia się na podstawie tworzenia asocjacji zgodnie z logiką patosu (gr. *πάθος*), co z resztą jest ważną kategorią estetyczną. Podczas gdy filozofia sztuki zajmuje się warstwami figuratywnymi i estetycznymi związanymi z obrazami, dźwiękami, performansami i happeningami itd., to edukacja [czyli uczenie się⁹] zajmuje się zachowaniem [ang. *behavior*] i zachowywaniem się [ang. *conduct*]¹⁰. Społeczeństwa wykorzystują zachowanie nie tylko jako środek komunikacji. Zachowanie jest także przedmiotem sądu i interpretacji. Niektóre zachowania są czytelne, a inne nie. A na podstawie swoich zachowań, jednostka zostaje zdefiniowana i skategoryzowana w społeczeństwie (Bruguera, 2007). Dlatego postrzegam zachowanie nie tylko jako formę wykorzystaną przez artystów w sztuce, ale także jako efemeryczne medium czy mimetyczny nośnik znaczeń lub informacji¹¹. Szczególnie interesujący jest jasny ładunek etyczny tego szczególnego nośnika wartości, nazywanego zachowywaniem się (por. z kurtuazją, dobrymi manierami, etykietą czy *savoir-vivre*), co jest szczególnym rodzajem zachowań. Dlatego właśnie „toksyczna męskość” jest interesująca z punktu widzenia filozofii i estetyki.

Tak ujęta estetyka uwzględnia w swojej analizie historię i fizjologię ciała biologicznego przy jednoczesnym rozpatrywaniu rozwoju technik (wytwory¹², dzieła, artefakty i każde inne *techné* – scharakteryzowane zazwyczaj jako *sztuczne*) i organizacji społecznych. Innym słowem, jest to metoda *organologii ogólnej* Bernarda Stieglera. Bada ona funkcje i dysfunkcje wszystkich wytworów człowieka, wpływ instrumentów technicznych lub sztucznych organów na biologicznych i społecznych organów. Swoje podejście zawężam do wytworów i *jakości afektów*¹³ behawioralnych związane z ciałami, technikami i organizacjami. Wtwór behawioralny rozumiem jako zespolenie przyczyn ze skutkami (Mróz, 2019, 97). Jakość afektywna zachowań to innymi słowami jakość estetyczna ze zdolnością wywołania zmian w poszczególnym zachowaniu, co sprawia, że konkretne zachowanie jest uznane (pożądane) lub odrzucone (niepożądane) przez jednostki tworzące wspólnotę na podstawie *sztucznych* pobudek (emocje jako konstrukty społeczne - (Barrett, 2017)) skojarzone z poszczególnymi stanami ciała (uczucia). Różnica między emocjami i uczuciami jest analogiczna do różnicy między płcią kulturową i biologiczną. Estetyka to zdolność wywołania zmiany przez wytwory sztuki w zachowaniach i sądach (uczuciach) jednostki przez jakościowe właściwości bodźców. Artyści, którzy podejmują temat „toksycznej mękości”, w gruncie

---

⁸ Rozumiem to słowo inaczej niż je się zwykle definiuje. W moim ujęciu chodzi o podkreślenie znaczenia tzw. badania namiętności, *logosu* właściwego uczuciom. Każda emocja jest rodzajem sądu, co nie doczekało się uznania w tradycji filozoficznej. Chcę przywrócić emocjom głos, tym bardziej, że nie ma fizjologicznych podstaw, by je lekceważyć. (Solomon, 1977) oraz (Pham, 2004).

⁹ W rozumieniu platońskiego *μουσική* – gr. *mousiké*, czyli całościowe wychowanie kulturowe jednostki ogólnie dostarczone przez sztukę Muz.

¹⁰ Można nauczyć się nowych zachowań na podstawie wytworzonych skojarzeń estetyczno-uczuciowych. Przykład to stworzona przez Leo Burnett Worldwide kampania reklamowa Marlboro. Już nikt chyba nie myśli o *Marlboro Woman* – co było popularnym skojarzeniem palaczy w latach 20tych XX wieku. W latach 50-tych, w zaledwie kilka miesięcy, firma przeobraziła kampanię reklamową skierowaną do kobiet, pod hasłem "Mild as May", w kampanię skierowaną do mężczyzn. (Arrieta-Meraz, 2017) oraz (Hunt, Hannah i West, 2004).

¹¹ Jak na przykład gesty języka migowego.

¹² O czym należy myśleć nawiązując *techné* do *ποίησις* (gr. *poiesis*). Por.: (Maliński, 2017), (Moutsopoulos, 1994).

¹³ Jakość afektywna to zdolność obiektu lub bodźca do wywoływania zmian w swoim oddziaływaniu (Ping Zhang, 2005, 105).

rzeczy dążą do zmiany zachowań mężczyzn dzięki organizacji swoich sztucznych wytworów i dzieł, które posiadają potencjał nauczania.

W moim przekonaniu wrażliwość jest uwarunkowana przez to, co jest przedmiotem badań organologii ogólnej. Dzięki zastosowanym środkom takim jak słowa, pędzle, gitary czy inne *techné*, artyści wytwarzają przede wszystkim nowe „organy” umysłowe, które są powiązane ze sobą w pewien system. Owe organy są protezami i wykraczają poza biologię jednostki. W tym ujęciu śmierć jednostki nie oznacza całkowitej utraty wiedzy związanej z wytworzonymi przedmiotami. Na przykład za pośrednictwem książki, wspólnego języka i umiejętności czytania inne mózgi mogą uczyć się pewnych zachowań od swoich przodków. Struktura różnych formacji społecznych zaś powiązana jest z różnorodnymi organami umysłowymi przez *techné*, dzięki czemu zachodzi dynamiczny, niekończący się, metastabilny, międzypokoleniowy, psycho-techno-społeczny proces bycia, czyli transindywidualizacja (Ars Industrialis, 2012).

Trans w moim rozumieniu to stan świadomości podobny zarówno do manii, opętania, ekstazy, jak i snu czy upojenia. To także proces wzajemnego przenikania, przechodzenia i przeciwstawienia. To zmiana, bycie pomiędzy, przemierzanie, zaprzeczanie, przechodzenie, przebywanie i przeżywanie. Indywidualizacja nie jest tożsama z indywidualizacją¹⁴ (Ars Industrialis, 2012). Proces indywidualizacji rozumiem jako Jungowskie zróżnicowanie, jako samorealizację czy przyjażnienie się osobliwości lub powstanie nieporównywalnej, odrębnej i wyjątkowej całości. To też charakteryzowane jest różnią (fr. *différance*) w rozumieniu Derridy, jako warunek możliwości relacji i modus egzystencji osobliwości w ucieleśnionym umyśle. Ujęcie indywiduacji Gilberta Simondona głosi, że jednostka jest wytworem ciągłego procesu stawania się przez znalezienie się w stanie zapośredniczenia w określonym środowisku. To proces zmiany negujący koniec, pełność i zamknięcie bytu, bowiem jednostka różnicuje się z przed-jednostkowych możliwości i zdolności. Jeśli taki proces zachodzi między jednostkami, czyli w grupie, to ten proces jest transindywidualizacją. Według Simondona pewna grupa społeczna jest tak samo jednostką jak pojedynczy człowiek. Ponadto, psychologiczna indywiduacja jest pierwotnie procesem estetycznym, zmysłowym, a dopiero następnie procesem poznawczym. W kontekście płci kulturowej oznacza to w takim razie, że na mocy definicji indywiduacji *męskość* (i szerzej *gender*) nigdy nie jest czymś całkowicie zamkniętym, skończonym i zdefiniowanym. A w momencie, kiedy ją się zamyka, dokonujemy jej dezindywiduacji i mamy do czynienia z czymś, co kwalifikuje się do analizy *farmakologicznej* pod kątem *toksyczności*.

---

¹⁴ „Indywidualność a indywidualizm. Jest to paradoks naszych czasów, na co wielokrotnie zwracano uwagę: masowy indywidualizm uniemożliwia masową indywiduację. To siła neoliberalnych technologii zarządzania sprawiła, że udało im się pozbawić jednostkę jej indywiduacji, i to w imię jej indywidualności. Indywidualizm to ogólny reżim równoważności, w którym, każdy wart jest drugiego, wszystko jest po równo warte; natomiast indywiduacja angażuje filozofię, w przypadku której nic nie jest równoważne. Indywidualizm odpowiada na logikę, w której jednostka domaga się udziału w podziale praw (podział między partycularizmami, między mniejszościami); natomiast indywiduacja odpowiada filozofii, która łamie tę logikę tożsamości i dla której nie ma podziału niepolegającego na uczestnictwie i braku uczestnictwa, który nie prowadzi jednostki do przewyżczenia tego, co ją dzieli. Zrozumiemy to następująco: indywiduacja nie jest indywidualizacją – a indywidualizacja w tym sensie, że oznacza ją indywidualizm konsumpcyjny, jest dezindywiduacją.” (Ars Industrialis, 2012) – Tłumaczenie moje – A.M.

Rys 3. W nawiązaniu do Rys. 2.: przedstawienie męskości prezydenta USA w trakcie kampanii wyborczej.

Źródło: <https://www.deviantart.com/sharpwriter/art/The-Donald-605337203>.

Wizerunek męskości, który aktualnie opisywany jest jako „toksyczna męskość”, został uformowany w kulturze zachodniej w ciągu ostatnich parunastu dekad. (Kunz, 2019). Stanowi on hegemoniczny obraz, który wyklucza jakiegokolwiek inne różnicowanie i alternatywy dla kulturowych norm narzucanych mężczyznom. Kiedy społeczne środowisko człowieka rygorystycznie uniemożliwia odchylenia się od norm¹⁵ to owe normy przybierają postać szczególnego rodzaju zinternalizowanego auto-totalitaryzmu, gdyż narzuca się hegemoniczne normy na siebie samego (Bourdieu, 2004). To również *trans*-totalitaryzm, bo jego efekty przenoszą się międzypokoleniowo. „Toksyczna męskość” rozpowszechniła się drogą przemocy symbolicznej, która dodatkowo ukrywa swój charakter destrukcyjności, tak jak alkohol ukrywa swoją szkodliwość i zarazem *moc wywołania zmian behawioralnych*. Tak jak alkohol jest *farmakonem*¹⁶, nie jedynie lekarstwem i trucizną, ale też symboliczną *siłą* nadania znaczenia, mocy i autorytetu swoim użytkownikom, jak m.in. poetom, filozofom, czarodziejom, retorykom i uzdrowicielom, ale też „mężczyznom” (testuje się męskość po ilości wypitych trunków¹⁷); to podobny symboliczny porządek znaczeń figuruje wokół *gender*. Kiedy estetyka męskości staje się uboga, tzn. jednolicie uprzywilejowana i przeobrażona w strażnika przed różnią, to mamy do czynienia z tym, co Bernard Stiegler nazywa *nędzą symboliczną*, ubóstwem obrazów męskości, wzmocnionym przez wartości ekonomiczne, tzn. przez

¹⁵ Kiedy jedna grupa społeczna spełnia funkcję policyjną i pilnuje zachowań swoich członków wydzielając odpowiednie nagrody i kary. Na przykład: Jeśli pewny mężczyzna ubiera się „w rurki”, to ta osoba będzie stygmatyzowana społecznie, zgodnie z logiką przemocy symbolicznej.

¹⁶ Por. (Rinella, 2010).

¹⁷ Por. „picie alkoholu i bycie prawdziwym mężczyzną” w: (Mellibruda, brak daty).

behavioralne uwarunkowania marketingu oparte na impulsach, czyli warunkowanie ubóstwa na płaszczyźnie pożądan. Nędza symboliczna to np. wszystkie produkty z etykietą *for men*. Wyjście z nędzy symbolicznej ku płodności symbolicznej to transindywidualna droga uczestnictwa i dzielenia się różnicującymi się obrazami i symbolami eksperymentującymi z męskością (innym słowem: *doświadczenie estetyczne*), zgodnie z etymologicznym znaczeniem słowa *sym-bolon*. Kiedy zaś rządzą impulsy, tzw. *uwarunkowania estetyczne*, tak, jak to bywa w społeczeństwie konsumpcjonistycznym i zanadto przemysłowym, kierowanym przez wartości rynku i warunkowanie ekonomiczne, wówczas rodzi się *stasis* – czyli konflikt oparty na stanowisku politycznym – co dzieli i zniszcza – stąd mamy konflikt między obrońcami „tradycyjnej” męskości i innymi mężczyznami z progresywnymi poglądami.

Rys 4. Kampania reklamowa polskiego czasopisma dla mężczyzn w 2013 r. także brał udział w rozpowszechnianiu stereotypów męskości, które nie są korzystne dla zdrowia mężczyzn.
Źródło: https://marketingprzykawie.pl/wp-content/uploads/2016/02131031113826_Logo_billboard_2_large.jpg.

Przykładów nie brakuje, gdyż marketing skierowany do mężczyzn, czyli „dla niego”, „for men”, „men only” i tak dalej, tworzy środowisko zarazem przemocy i nędzy symbolicznej. Tym bardziej, że według badaczy z Altheo współcześni mężczyźni (79% badanych) wyrażają potrzebę zmiany wartości, bowiem nie utożsamiają się ze stereotypami „klasycznej” męskości, tzn. siłą fizyczną, stoicyzmem oraz oczekiwaniami związanymi z czerpaniem przyjemności z piwa, piłki, czy szybkich aut (Jefferson, 2018), (Nehme, 2016). Przykładami próby dostosowania się rynku do poczucia symbolicznej alienacji są kampania marki Axe pt. *Find your magic* i reklama *Is it OK for guys* (Axe, 2017)¹⁸.

¹⁸ Tekst reklamy: 72% facetów otrzymuje informacje, jak powinien zachowywać się prawdziwy mężczyzna.

Pewne procesy transindywiduacji na płaszczyźnie społecznej zostały uruchomione przez ruchy takie jak #MeToo, #TimesUp czy zwracanie uwagi na ataki terrorystyczne dokonane przez mężczyzn, np. przez osoby utożsamiające się z grupą *incels*, (ang. *involuntary celibate*, ktoś, kto czuje się wbrew swej woli wykluczony z życia seksualnego i odczuwa frustrację z powodu niedostępności pożądaných obiektów). W ostatnim przykładzie wyraźnie widać diaboliczne urynkowanie relacji międzyludzkich. Ten objaw toksycznej męskości w ujęciu inceli jest cieniem hegemonicznej męskości, bowiem publicznie nienawidzą kobiet i jednocześnie te znienawidzone kobiety są uprzedmiotowionymi obiektami ekonomicznej transakcji, w którym wymiana oparta jest wyłącznie na wyglądzie i rynkowej wartości popędowej. Ruch #MeToo to międzynarodowe uświadomienie transindywiduacyjne o powszechności napastowania, molestowania, i niechcianego nagabywania o charakterze seksualnym i mizogicznym. Z efektu Weinsteina i #MeToo powstał ruch i fundusz TimesUp, który aktywnie walczy środkami prawnymi przeciwko destruktywnym zachowaniom niektórych mężczyzn (The Time's Up Foundation, 2019). Rewolucyjna akcja obejmuje różne klasy społeczne, zwłaszcza biednych, wykorzystując legislację prawną, i inne formy sprawiedliwości. Taki przewrót umożliwiony jest przez Instagram i Twitter, czyli sztuczne organy, które później warunkują procesy kognicji i umysłu jako takiego, co z kolei wpływa na zachowania. Tworzą się nowe organy społeczne, czyli organizacje, fundacje i instytucje takie, jak np. małżeństwo jedнопłciowe. Fizjologie ciała zyskują drogą epifilogenezy nowe urzeczywistnienie z pola przed-jednostkowości. Epifilogeneza znaczy, że człowiek nie jest czymś biologicznym czy zoologicznym, lecz bytem ukształtowanym przez proces de-naturalizacyjny i jednocześnie dąży ku życiu środkami poza-życiowymi, tj. dzięki ewolucji sztucznych organów i pogłębieniu relacji między techniką i *homo sapiens*.

Pewne żniwa płodności symbolicznej, w odróżnieniu od nędzy symbolicznej, to próba re-formacji estetyki mężczyzn przez artystę Tarika Carolla w ramach *The EveryMan Project*. Ciałopoztywne zdjęcia i sesje fotograficzne przeciwko „toksycznej męskości” pod tytułem *F*YOUR*TOXIC*MASC* mają być materiałem reklamowym, który przedstawia męskosc z różnicowanymi fizjologiami i korzystając z różnych *farmaka*, np. kosmetyków. Mężczyźni przedstawieni są jako bliscy sobie, przytuleni, wrażliwi, czuli, odsłonięci i bezbronni. Aktywny CastingCall to zaproszenie do uczestnictwa w tworzeniu symboli przez wszystkie zainteresowane strony. Każdy może brać w tym udział. Farmakologiczność męskosci trans-formuje diaboliczną *toksyczną męskosc* w symboliczną celebrację.

Czy to OK, jeśli facet jest chudy? ...że nie lubi sportu? Czy to w porządku być prawiczkiem? ...eksperymentować z innymi kumplami? Czy różowy, to dobry kolor dla faceta? Czy to OK, jeśli facet się denerwuje? ...ma długie włosy? ...lubi koty? ...strzela sobie selfie? goli swoje...? czy facet może mieć depresję? bać się? zaraz! Czy to dobrze dla mnie, jeśli jestem bierny w łóżku? Daj spokój! To są prawdziwe pytania, wyszukiwane codziennie przez facetów. Dalej. Sprawdź w necie i przekonaj się sam. CZY TO OK, JEŚLI FACET JEST PO PROSTU SOBA?

Rys 5. Jedno zdjęcie z projektu *The EveryMan Project*. fot. Tarik Carroll.

Źródło:

https://static1.squarespace.com/static/5911d2eb1b631b091ff9a423/5b0f0951352f53bd7cfb034a/5b0f0b29562fa7b848b7f32f/1527712596017/TCC_EVERYMAN_GLASSBOOK5618-1835-Edit.jpg?format=1000w.

Artysta Scottee w dziele teatralnym *Bravado* zaprasza wolontariusza z widowni do czytania z wyświetlacza tekstu. Spektakl nie rozwija się, zanim się ktoś zgłosi. Wszyscy czekają i napięcie rośnie. Różnica między wykonawcą a widownią rozpada się. Nie wiadomo, czego doświadczy, panuje atmosfera bezbronności i intymności. Trudno zidentyfikować jakieś „my i oni”, co nadaje dziełu partycypacyjny, a więc symboliczny charakter. A doświadczyć można dysonansu estetycznego. Dzieło odgrywa się w przestrzeniach tradycyjnie zdominowane przez mężczyzn, takich jak szatnie czy knajpy. Mówca i publiczność doświadczają w nich przemocy, seksualności i samotności związanej z męskością klasy robotniczej w Wielkiej Brytanii w latach '90. Osoba czytająca telepromter ze sceny jest samotna i zostaje punktem skupienia widowni. Wówczas uwidacznia się, jak „toksyczna męskość” odrzuca bezbronność na rzecz przetrwania i ochrony siebie.

Z kolei Natalie Baxter, w serii *Warm Gun*, tworzy rzeźby wykonane z materiału i tkaniny. Kolorowe wzory, miękkość materiału i delikatność to cechy przeciwstawne charakterystykom broni palnej, która jest groźna, sztywna i zazwyczaj czarna. Miękkość materiału powoduje, że lufy przypominają wiotkie penisy, co jest zagrożeniem dla mężczyzny, jeśli podziela wartości kojarzone z „toksyczną” męskością. Symboliczne znaczenie broni palnej w

Stanach Zjednoczonych wśród uprzywilejowanych białych mężczyzn, którzy odczuwają stres ekonomiczny, powoduje, że takie pomysły jak zakaz dostępu do broni odbierane są jako zagrażające ich poczuciu męskości. Broń, czyli absolutny symbol przemocy, jest dla nich moralnie i emocjonalnie kojąca (Mencken i Froese, 2017). Zgodnie z badaniami Carsona Menckena i Paula Froesa, bardziej restrykcyjne prawo wobec broni jest dla tej grupy naruszeniem wysoce wrażliwej męskości, poczucia niezależności oraz moralnej tożsamości. Dlatego właśnie prace Baxter trafiają w punkt ze swoimi środkami artystycznymi.

Rys 6. Wybrane prace z serii Warm Gun Natalii Baxter. Źródło: <http://www.nataliebaxter.com/warmgun>.

W ramach podsumowania chciałbym zaznaczyć, że nie są to wyizolowane przedsięwzięcia. Można wymienić m.in. *The Real Man Catalogue* (2018) Jacka Dalwego, wiersz *Pink or Blue* Hollie McNish, obrazy Paula Richmonda z serii *The Naked Eye*, Kampanię Islandzkich mężczyzn przeciwko „toksycznej męskości” prowadzoną przez Þorsteinn V. Einarssona, która korzysta z hashtagu #karlmennskan (#męskość), by mężczyźni dzieli się historiami osobistym o tym, jak szkodliwe wzorce męskości były dla nich destrukcyjne, raniące czy ograniczające. Warto też wyróżnić tu starania organizacji The Representation Project, film dokumentalny *The Mask You Live In*, czy listy mężczyzn do własnej męskości pisane w ramach *Dear Masculinity Project*.

Występuje pewna nieobliczalna dynamika między tożsamością a innością. Estetyka męskości nie jest skrojona tak, by jeden rozmiar pasował wszystkim. Każde przedsięwzięcie artystyczne, które różnicuje męskość i tworzy wielorakie postacie i wzory behawioralne dla mężczyzn, dostarcza pewnych systemów, które stanowią podstawy indywidualizacji własnej tożsamości płciowej. Artystyczne relacje wobec „tradycyjnej” estetyki męskości

realizowane są zazwyczaj w postaci antagonistycznej, tzn. w opozycji wobec „toksycznej męskości”, która przedstawiana jest jako homogeniczna i statyczna, niezmienna. Celem artystów jest wykazanie tej szkodliwości i wskazania na wartość współistnienia wielu form męskości w jej różnorodności, co może redukować skutki destruktywnych relacji z płcią kulturową

2 Bibliografia

- [1] Altman, D. (2018, styczeń 18). The term ‘LGBTI’ confuses desire, behaviour and identity – it’s time for a rethink. Pobrano z The Conversation: <http://theconversation.com/the-term-lgbti-confuses-desire-behaviour-and-identity-its-time-for-a-rethink-90175>.
- [2] Arrieta-Meraz, J. (2017, grudzień 10). “For Man’s Flavor Come To Marlboro Country.” The Marlboro Man And Its Advertising Success. Pobrano z StMU History Media: <https://www.stmuhistorymedia.org/formans-flavor-come-to-marlboro-country-the-marlboro-man-and-its-advertising-success/>.
- [3] Ars Industrialis. (2012). Individuation. Pobrano z Ars Industrialis: <http://arsindustrialis.org/vocabulaire-individuation>.
- [4] Ars Industrialis. (2012). Transindividuation. Pobrano z Ars Industrialis: <http://arsindustrialis.org/vocabulaire-transindividuation>.
- [5] Axe. (2017, maj 16). is it ok for guys... | AXE. Pobrano z YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=0WYsfa7x5q0>.
- [6] Barrett, L. F. (2012, czerwiec). Emotions Are Real. *Emotion*, 12(3), ss. 413-429. Pobrano z DOI: 10.1037/a0027555.
- [7] Barrett, L. F. (2017). *How Emotions are Made: The Secret Life of the Brain*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- [8] Baxter, N. (2019). *Warm Gun*. Pobrano z Natalie Baxter: <http://www.nataliebaxter.com/warmgun>.
- [9] Bąbel, P., Suchowierska, M., & Ostaszewski, P. (2010). Analiza zachowania. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- [10] Blum, R. W., Mmari, K., & Moreau, C. (2017, październik). It Begins at 10: How Gender Expectations Shape Early Adolescence Around the World. *Journal of Adolescent Health*, 61(4), ss. s3-s4. Pobrano z DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.07.009>.
- [11] Boschini, A. D. (2003). The Impact of Gender Stereotypes on Economic Growth. *Research Papers in Economics*, 4. Pobrano z http://www2.ne.su.se/paper/wp03_04.pdf.
- [12] Bourdieu, P. (2004). *Męska dominacja*. (L. Kopiciewicz, tłum.) Warszawa: Oficyna Naukowa.

- [13]Bruguera, T. (2007, styczeń 19). When Behaviour Becomes Form. Parachute Contemporary Art La Habana(125), ss. 62-70. Pobrano z: <http://www.taniabruquera.com/cms/433-0-When+Behaviour+Becomes+Form.htm>.
- [14]Carroll, T. (b.d.). F*YOUR*TOXIC*MASC. Pobrano z The EveryMAN Project: <https://www.theeverymanproject.com/fyourtoxicmasc>.
- [15]Derrida, J. (2016). Widma Marksa. Stan długu, praca żałoby i nowa Międzynarodówka. (T. Załuski, tłum.) Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [16]Gillette. (2019, styczeń 13). We Believe: The Best Men Can Be | Gillette (Short Film). Pobrano z YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=koPmuEyP3a0>.
- [17]Hunt, K., Hannah, M.-K., & West, P. (2004, czerwiec 1). Contextualizing smoking: masculinity, femininity and class differences in smoking in men and women from three generations in the west of Scotland. *Health Education Research*, 19(3), ss. 239-249. Pobrano z DOI: <https://doi.org/10.1093/her/cyg061>.
- [18]Hwang, S.-Y. (2011). Bergson et Simondon: autour du problème de l'individu et du genre. *Revue Philosophique de Louvain*, 109(2), ss. 299-324. Pobrano z DOI: 10.2143/RPL.109.2.0000000.
- [19]Jefferson, M. (2018, maj 24). Study: brands fail to represent modern masculinity. Pobrano z Mediatel: <https://mediatel.co.uk/newsline/2018/05/24/study-brands-fail-to-represent-modern-masculinity>.
- [20]Kay, L. (2017, luty 08). Sexuality Beyond Labels: The Future Of LGBTQIAPK+. Pobrano z Voiced: <https://voiced.com/1248/sexuality-beyond-labels-the-future-of-lgbtqiapk/>.
- [21]Kunz, M. (2019, luty 13). Chłopcy idą na wojnę. Co to jest toksyczna męskość? Pobrano z Newsweek: <https://www.newsweek.pl/opinie/chlopcy-ida-na-wojne-co-to-jest-toksyczna-meskosc/5t9h458?fbclid=IwAR0f2h-KGuH4ihU4mv8R2qMBIKJO47L1Rz25-yhmmdldDm5EQRBA6FyOX-Q>.
- [22]Kuszturzeba, I. (1971). Znak i znaczenie w psychologii behawiorystycznej. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- [23]Lemmens, P. (2017, listopad 15). Individuation. Pobrano z Academia.edu: <https://www.academia.edu/33718164/Individuation>
- [24]MacDonald, B. (2017, marzec 14). Review: Bravado at Camden People's Theatre. Pobrano z Exeunt Magazine: <http://exeuntmagazine.com/reviews/review-bravado-camden-peoples-theatre/>.
- [25]Maliński, J. (2017, lipiec 11). Techne – źródło techniki. Pobrano z Machinie Myśli: <http://machinamysli.org/techne-zrodlo-techniki/>.

- [26] Marzec, A. (2015). *Widmologia. Teoria filozoficzna i praktyka artystyczna*. Warszawa: Fundacja Bęc Zmiana.
- [27] Mellibruda, J. (b.d.). Być prawdziwym mężczyzną. Pobrano z Instytut Psychologii Zdrowia PTP: <http://www.psychologia.edu.pl/dziupla-jurka/teksty/1366-byc-prawdziwym-mezczyzna.html>.
- [28] Mencken, F. C., & Froese, P. (2017, luty). Gun Culture in Action. *Social Problems*, 66(1), ss. 3-27. Pobrano z DOI: <https://doi.org/10.1093/socpro/spx040>.
- [29] Moutsopoulos, E. (1994). *Poiesis et technè. Idées pour une philosophie de l'art*. Montréal: Montmorency.
- [30] Mróz, A. (2019). Towards Behavioral Aesthetics. *The Polish Journal of Aesthetics*, 52(1), ss. 95-111. Pobrano z DOI: 10.19205/52.19.5.
- [31] Nehme, R. (2016, maj 20). Millennial Men Don't Subscribe to a Traditional Male Identity. Pobrano z eMarketer: <https://www.emarketer.com/Article/Millennial-Men-Dont-Subscribe-Traditional-Male-Identity/1013981>.
- [32] Paul, K. (2017, wrzesień 20). Rigid gender stereotypes tied to increased depression, violence and suicide in children. Pobrano z MarketWatch: <https://www.marketwatch.com/story/rigid-gender-stereotypes-tied-to-increased-depression-violence-and-suicide-in-children-2017-09-20>.
- [33] Pham, M. T. (2004). The Logic of Feeling. *Journal of Consumer Psychology*, 14(4), ss. 360-369. Pobrano z DOI: https://doi.org/10.1207/s15327663jcp1404_5.
- [34] Ping Zhang, N. L. (2005, wrzesień). The importance of affective quality. *Communications of the ACM - Special issue: RFID*, 48(9), ss. 105-108. Pobrano z DOI: <https://doi.org/10.1145/1081992.1081997>.
- [35] Racimi R. (2016, grudzień 7). Spis i charakterystyka wszystkich 56 plci. Pobrano z Monitor Postępu: <https://monitorpostepu.pl/spis-i-charakterystyka-wszystkich-56-plci/>.
- [36] Rinella, M. A. (2010). *Pharmakon: Plato, Drug Culture, and Identity in Ancient Athens*. Lanham: Lexington Books.
- [37] Sapolsky, R. (2017). *Behave: The Biology of Humans at Our Best and Worst*. New York: Penguin Press.
- [38] Scottee. (2017). *Bravado*. London: Oberon Books.
- [39] Scottee. (2018). *Bravado UK Tour*. Retrieved from Scottee & Friends Ltd: <https://www.scottee.co.uk/single-post/BravadoUKTour>.
- [40] Shapiro, B. (2017, czerwiec 7). The 'Toxic Masculinity' Smear. Pobrano z The National Review: <https://www.nationalreview.com/2017/06/masculinity-not-toxic-stop-blaming-men-everything/>.

- [41]Shaviro, S. (2006, styczeń 16). Simondon on individuation. Pobrano z The Pinocchio Theory: <http://www.shaviro.com/Blog/?p=471>.
- [42]Solomon, R. C. (1977). The Logic of Emotion. *Noûs*, 11(1), ss. 41-49. Pobrano z DOI: 10.2307/2214329
- [43]Stiegler, B. (2014). *Symbolic Misery. Vol. 1: The Hyperindustrial Epoch*. (B. Norman, tłum.) Cambridge: Polity Press.
- [44]The Time's Up Foundation . (2019). Time's Up. Pobrano z Time's Up Now: <https://www.timesupnow.com/>.
- [45]Unitarian Universalists Association. (2019, kwiecień 15). Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Human Rights at the United Nations. Pobrano z Unitarian Universalists Association: <https://www.uua.org/lgbtq/witness/international>.